

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AS m.fl. ./ allmän åklagare m.fl. angående mord m.m.

(Svea hovrätts dom den 20 september 2023 i mål B 7911-23)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara skriftligen på överklagandena. Svaret bör enligt föreläggandet särskilt avse vad klagandena har anfört om dels jäv, dels hovrättens påföljdsbestämning för SJ. Mitt svar koncentreras till dessa frågor och följande anförs.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag ser inte att det finns skäl att meddela prövningstillstånd med anledning av vad som anförts om jäv eller om hovrättens påföljdsbestämning för SJ.

Bakgrund

Genom den överklagade domen dömdes flera personer för olika brott.

Bland annat dömdes

- *YA* för mord, misshandel, olaga frihetsberövande, grovt olaga tvång, grov våldtäkt, försök till grov utpressning och övergrepp i rättssak till fängelse på livstid,
- *DC* för mord, misshandel, olaga frihetsberövande, grovt olaga tvång, grov våldtäkt och försök till grov utpressning och övergrepp i rättssak till fängelse på livstid samt
- *SJ* för grovt vapenbrott till fängelse i ett år.

Överklagandena

Yrkandena

YA har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalen avseende mord, olaga frihetsberövande, grovt olaga tvång, försök till grov utpressning och grov våldtäkt liksom skadeståndyrkandena som hör samman med dessa åtal. Han har vidare yrkat att Högsta domstolen under alla förhållanden ska döma ut en lindrigare påföljd och sätta ned skadeståndet.

DC har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för mord och grov våldtäkt samt befria honom från skyldighet att utge skadestånd avseende kränkning. I andra hand har han yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom

från ansvar grov våldtäkt, bedöma den gärning som tingsrätten har rubricerat som mord som medhjälp till synnerligen grov misshandel, mildra påföljden och sätta ned skadestånden. I tredje hand har han yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar grov våldtäkt, bedöma den gärning som tingsrätten har rubricerat som mord som medhjälp, mildra påföljden och sätta ned skadestånden.

SJ har yrkat att Högsta domstolen ska fastställa tingsrättens dom i fråga om påföljd.

Även de medtilltalade *AS* och *MG* har överklagat hovrättens dom med egna yrkanden.

Vad som gjorts gällande om åklagarjäv (*YA* och *DC*)

YA och *DC* har anfört att de efter hovrättens dom, via Åklagarmyndigheten, fått information om att en av de två åklagare som hanterat det nu aktuella målet har släktskap med en person som kan kopplas till det kriminella nätverket [nätverket]. Det ifrågasätts i överklagandena om åklagaren av lämplighetsskäl borde ha varit delaktig i handläggningen av förundersökningen och rättegången.

DC har gjort gällande att den aktuella åklagaren måste anses jävig av huvudsakligen följande skäl. I förundersökningen finns det konversationer via kommunikationstjänsten Signal med en person med användarnamnet Ghost. Konversationerna har åberopats som bevisning till stöd för åtalet. Personen med användarnamnet Ghost är ”enligt uppgifter” en person med ställning strax under ledaren i toppen av [nätverket]. Eftersom åklagaren har släktband till en person som varit nära kopplad till [nätverkets] ledare samtidigt som hon har handlagt det nu aktuella målet är åklagaren att anses som jävig. Jäv för åklagare utgör resningsgrund. Det nu aktuella målet bör återförvisas för ny prövning eftersom det framstår som uppenbart olämpligt att den aktuella åklagaren har handlagt ärendet.

Vad som gjorts gällande om hovrättens prövning (*SJ*)

SJ har gjort gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar överklagandet eftersom frågan är om hovrätten har frångått principen om *res judicata*. Tingsrättens dom om det grova vapenbrottet har vunnit laga kraft men hovrätten har ändå dömt ut ett fängelsestraff för brottet. Enligt överklagandet blir följden av hovrättens dom att *SJ* döms för innehav av två vapen, vilket det aldrig varit frågan om i målet. I vart fall finns det enligt överklagandet synnerliga skäl för prövningstillstånd.

Grunden för min bedömning

Rättslig reglering m.m.

Domarjäv

Bestämmelser om domarjäv finns i 4 kap. 13 § rättegångsbalken. I punkterna 1–9 i paragrafen finns en uppräknning av vissa faktiska omständigheter som medför att en domare är jävig att handlägga mål. I den mer allmänt hållna s.k. generalklausulen i punkten 10 i paragrafen anges däremot att en domare är jävig om det annars föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans eller hennes opartiskhet i målet.

Syftet med bestämmelserna om jäv är att skydda rättskipningens objektiva handhavande och att säkerställa allmänhetens förtroende för domstolarna genom att utesluta domare från handläggningen av mål i vilket hans eller hennes förhållande till någon av parterna eller saken är sådant att det kan innebära fara för partiskhet. Bestämmelserna om jäv ska tolkas och tillämpas i ljuset av de skilda grundläggande rättighetsregler som finns, vilka anger att var och en har rätt att få sin sak prövad av en opartisk och oberoende domstol. (Se 1 kap. 9 § och 2 kap. 11 § regeringsformen, artikel 6.1 i Europakonventionen samt artiklarna 47 och 48 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna, jfr även Högsta domstolens avgörande ”Tekniska rådets jäv” den 7 december 2022 i mål Ö 7081-21.)

Sambandet mellan rättegångsbalkens jävsbestämmelser och artikel 6.1 i Europakonventionen berördes i det lagstiftningsärende som ledde till införandet av bestämmelsen i 4 kap. 13 § 8 rättegångsbalken. I lagstiftningsärendet, som hade sin utgångspunkt i Europadomstolens dom den 24 maj 1989 i målet Hauschildt mot Danmark (Serie A, nr 154), uttalade departementschefen att en tolkning av generalklausulen i belysning av Europadomstolens praxis kunde medföra att jäv ska anses föreligga när en part kan hysa objektivt berättigat tvivel angående domstolens opartiskhet (se prop. 1992/93:25 s 19).

Trots att generalklausulen i 4 kap. 13 § första stycket 10 rättegångsbalken handlar om partiskhet, har den tolkats på så sätt att den även omfattar annan särskild omständighet som inverkar på domarens oberoende i målet (se ”Pirate Bay-målet” NJA 2010 s. 274 p. 4 och ”Adjungerade ledamotens jäv” NJA 2014 s. 482 p. 10).

Prövningen av om jäv föreligger enligt generalklausulen avser inte bara domarens egen inställning till målet och parterna. Att domaren faktiskt är opartisk och oberoende är därför inte tillräckligt för att han eller hon ska anses vara ojävig. För att jäv ska anses föreligga är det dock inte tillräckligt att en part saknar förtroende för domaren. Det måste också finnas en rimlig grund för partens åsikt att domaren inte är opartisk eller oberoende. Så kan vara fallet om det – med ett objektivt betraktelsesätt – föreligger någon särskild omständighet

som är ägnad att rubba förtroendet för domarens opartiskhet eller oberoende. (Se ”Den fortsatta huvudförhandlingen” NJA 2019 s. 327 p. 14 med hänvisning till NJA 1998 s. 82, ”Pirate Bay-målet” NJA 2010 s. 274 och ”Adjungerade ledamotens jäv” NJA 2014 s. 482 p. 12 och 13 med hänvisningar.)

Åklagarjäv

Bestämmelser om åklagarjäv finns i 7 kap. 6 § rättegångsbalken. Om det för åklagare beträffande visst brott finns omständighet som skulle utgöra jäv mot domare, får han eller hon inte ta befattning med förundersökning, åtal för brottet eller annan åtgärd enligt rättegångsbalken. Detsamma gäller vid fullgörandet av andra åklagaruppgifter. Även om en åklagare är jävig, får han eller hon vidta åtgärder som inte utan fara kan skjutas upp. En fråga om jäv mot åklagare prövas av en överåklagare.

I 7 § Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om rättslig tillsyn (ÅFS 2012:2) samt i Åklagarmyndighetens arbetsordning slås fast att ärenden om jäv, som enligt 7 kap. 6 § fjärde stycket rättegångsbalken inte ska handläggas av riksåklagaren, handläggs av högre åklagare vid Utvecklingscentrum om jävspåståendet rör en åklagare på första rättsliga nivån vid Åklagarmyndigheten och av högre åklagare vid Ekobrottsmyndigheten om jävspåståendet rör en åklagare på första rättsliga nivån vid den myndigheten.

För åklagare kan det vara särskilt svårt att bedöma en jävsfråga under ett tidigt utredningsstadium då det fortfarande är oklart vilka som är inblandade i ett brott. Om det finns anledning att anta att en utredning kan komma att inriktas mot någon som åklagaren har nära anknytning till eller att det föreligger någon annan jävsgrundande omständighet, bör åklagaren undvika att ta befattning med ärendet till dess att förhållandena har klarlagts (jfr JO 1980/81 s. 120).

En åklagare har större möjligheter än en domare att i brådskande fall utföra åtgärder trots att han eller hon är jävig. Detta måste ses mot bakgrund av att det är betydligt vanligare att åklagare under såväl tjänstetid som vid jour och beredskap måste fatta beslut som inte kan vänta.

En åklagare som vet med sig att han eller hon kan vara jävig bör anmäla detta till den som ska göra jävsprövningen (jfr 4 kap. 14 § första stycket angående domare).

I NJA 1988 C 177 ansågs det förhållandet att åklagaren inlett ett sexuellt umgänge med en målsägande som sammanbott med den tilltalade grunda jäv. I JO 1989/90 s. 44 hänförde sig den påstådda jävsgrunden bl.a. till det nära förhållandet mellan två åklagare.

Systemet för jävsprövningen innebär att en domstol som anser att åklagaren är jävig inte av det skälet kan avvisa åtalet med stöd av 45 kap. 8 § rättegångsbalken (se SOU 1938:44 s. 127). Däremot utgör åklagarjäv grund för resning till förmån

för den tilltalade, om det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång (se 58 kap. 2 § första stycket 2 rättegångsbalken).

Min bedömning

Jävsinvändningen

Det är en grundläggande princip i en rättsstat att en offentlig befattningshavare inte får delta i handläggningen eller avgörandet av ett mål eller ärende om det finns objektiv grund för att ifrågasätta hans eller hennes opartiskhet (se JO 2000/01 s. 106).

Reglerna om åklagarjäv syftar till både att förhindra att obehöriga hänsyn tas vid myndighetsutövning och att skydda allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Jävsreglerna ska bidra till att det inte ens uppstår misstankar om partiskhet.

En åklagares släktskap eller bindningar i övrigt till olika personer kan utgöra sådana omständigheter som är ägnade att rubba förtroendet till åklagarens opartiskhet (4 kap. 13 § 10 och 7 kap. 6 § rättegångsbalken).

I det nu överklagade målet finns en uppgift om att den åklagare som är föremål för jävsinvändningen är kusin med en person som ingår i ett visst kriminellt nätverk, nämligen det s.k. [. Att vara kusin med någon utgör inte ett absolut släktskapsjäv (se prop. 1973:30 s. 67), men släktskapet har betydelse när frågor om jäv avgörs.

Den utpekade åklagaren är sedan en tid tillbaka omplacerad till en icke operativ tjänst inom Åklagarmyndigheten med anledning av uppgifterna om släktskapet. Ett förberedande granskningsärende har handlagts av myndighetens tillsynsavdelning och överlämnats till Särskilda åklagarkammaren som inlett en förundersökning om tjänstefel på grund av eventuellt jäv. Förundersökningen pågår för närvarande.

Jävsinvändningen i målet går ut på att det i förundersökningen finns en koppling till [nätverket] och att åklagarens släktskap därför är ägnat att rubba förtroendet för hennes opartiskhet vid hanteringen av ärendet.

Den påstådda kopplingen består i att ett visst användarnamn ("Ghost") i en kommunikation som förekommer i utredningen tillhör en person i nätverkets ledarskikt.

Ansvarig för ärendet vid Åklagarmyndigheten har varit en annan kammaråklagare än den åklagare mot vilken jävsinvändningen riktats. Det är den andre åklagaren som varit förundersökningsledare, fattat besluten i åtalsfrågan och skrivit under de överklaganden och svarsskrivelser som gäller tingsrättens dom. Det är, enligt den information som inhämtats från honom, också han som har beslutat om förundersökningens bedrivande och som senare varit

huvudansvarig för huvudförhandlingens genomförande. Förundersökningsledarskapet är personligt och odelbart, vilket innebär att det är undersökningsledaren som ansvarar för förundersökningen i dess helhet (1 a § förundersökningskungörelsen [1947:948], jfr prop. 2015/16:68 s. 37).

Den jävsutpekade åklagaren har, i egenskap av s.k. andreman, fattat vissa beslut under förundersökningen och hanterat akuta frågor i förundersökningsledarens frånvaro. Hennes åtgärder inom ramen för förundersökningen har inkluderat beslut vid de häktades begäran om restriktionslättnader, beslut om husrannsakan, överklagande av tingsrätts beslut om häktning, hantering av omhäkningsförhandling samt framställningar till tingsrätten om målsägandebiträde, offentlig försvarare och förlängd häktningstid.

För förundersökningsledaren har den utpekade åklagarens släktskap varit okänt i tiden före hovrättens dom. När han fått kännedom om släktskapet har han informerat försvararna. Det har inte kommit fram någon information som talar emot förundersökningsledarens uppgifter och jag utgår från att informationen är korrekt.

När det gäller förekomsten av en koppling i ärendet till [nätverket] så konstaterar jag att det inte finns någon verifierad uppgift i den aktuella utredningen om identiteten på personen bakom användarnamnet "Ghost". Enligt inhämtade uppgifter från undersökningsledaren har det inom ramen för arbetet med förundersökningen förekommit diskussioner om det skulle kunna vara en utpekad person i [nätverket] som är användaren. Utredningsåtgärder har vidtagits för att klarlägga vem användarnamnet tillhör. Identiteten har emellertid inte kunnat bekräftas och vid huvudförhandlingarna har användarnamnet redovisats som oidentifierat. Uppgiften om vem som stått bakom användarnamnet har inte inverkat på utgången i ansvarsfrågan.

Vid övervägande av om den utpekade åklagaren borde ha undvikit att ta befattning med ärendet till dess att frågan om användarnamnet hade klarlagts i utredningen har det betydelse att det var en annan åklagare som var förundersökningsledare i ärendet. Den utpekade åklagaren har inte haft någon befogenhet att besluta om hur förundersökningen skulle bedrivas. Uppgifterna om vem personen bakom användarnamnet kunde vara har vid tidpunkten varit osäkra och utredningsåtgärderna som vidtagits för att bringa klarhet i frågan om identiteten har alltså inte lett till något svar.

Under huvudförhandlingarna har något motiv till mordet som de tilltalade dömts för inte kunnat presenteras. [Nätverket] har enligt uppgift inte på något sätt nämnts vid prövningen av målet, vare sig av åklagarna eller de tilltalade. Av hovrättens domskäl framgår att åklagarna efter noggrann utredning av målsägandens person och förehavanden har konstaterat att inget har pekats mot att målsäganden har varit kriminell eller inblandad i någon form av kriminell verksamhet. Det framgår vidare att en utredare hos Polisen har vittnat om att det vid tidpunkten för åtalad gärning har pågått en konflikt mellan två olika falanger

i Norsborg där den ena falangen bl.a. bränt upp en bil. Åklagarna har enligt vad som antecknats i hovrättens dom anfört att målsäganden felaktigt kan ha misstänkts för att ha varit inblandad i bilbranden och därför blivit måltavla för skjutningen. Åklagarna har dock enligt domen framfört att inga säkra slutsatser kunnat dras vad gäller motivet för mordet. Trots att det inte har kunnat fastslås ett motiv har hovrätten ansett det stå klart, med hänsyn till dådets karaktär och utförande, att det har funnits ett bakomliggande motiv till gärningen och att denna alltså inte varit en slumpmässig impulshandling eller ett misstag.

Min bedömning är att det inte finns någon belagd faktaomständighet i förundersökningen eller målet som har kopplats till [nätverket] eller annars till åklagarens släkting. Det framgår inte av överklagandena till Högsta domstolen vilka sakförhållanden som uppfattningen om identiteteten bakom användarnamnet grundar sig på. Jag delar inte försvarets uppfattning att det i ärendet finns en sådan koppling som skulle kunna utgöra grund för jäv.

Vid en objektiv prövning av samtliga redovisade omständigheter är det min bedömning att uppgiften att åklagaren är kusin med en person som tillhör [nätverket] i det nu aktuella ärendet inte utgör en sådan särskild omständighet som har varit ägnad att rubba förtroendet till hennes opartiskhet och oberoende.

Det finns därmed i detta mål inte synnerliga skäl för prövningstillstånd med hänvisning till att jäv skulle ha förekommit.

Hovrättens prövning

Åtalet mot SJ har utformats i två punkter. Handläggande åklagare har, enligt besked, utformat åtalet på detta sätt för att överlämna till rätten att bedöma om det ska dömas i konkurrens för två brott.

Gärningsbeskrivningen som avser medhjälp till mord består av ett påstående om att SJ den 1 april 2022 i Västra Skogen, Solna stad, uppsåtligen främjat mordet som andra tilltalade begått enligt åtalet genom att förse gärningsmännen med ett skjutvapen.

Gärningsbeskrivningen som avser grovt vapenbrott innefattar ett påstående om att han den 1 april 2022 i Hägersten, Stockholms stad och under färd till Västra skogen, Solna stad uppsåtligen innehaft ett skjutvapen utan att ha rätt till det.

Det är frågan om samma vapen och handlandet har skett inom ramen för ett händelseförlopp med nära samband i tid och rum.

Tingsrätten dömde SJ för grovt vapenbrott. Åtalet för medhjälp till mord ogillades i domen. Tingsrätten beslutade att en tidigare utdömd påföljd, fängelse sju år och tio månader, skulle avse även den nya brottsligheten.

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma SJ för medhjälp till mord och bestämma påföljden till fängelse. Som grund för yrkandet gjordes gällande att det är ställt utom rimligt tvivel att SJ haft uppsåt (likgiltighetsuppsåt) i förhållande till att vapnet som han försåg annan person med skulle användas till mordet.

I domen ändrade hovrätten tingsrättens dom endast på det sättet att den, med tillämpning av 34 kap. 1 § första stycket och 34 kap. 2 § brottsbalken (nyupptäckt brott), bestämde påföljden till fängelse i ett år. Hovrätten bedömde, med beaktande av SJ:s insikt om att syftet med leveransen av det aktuella vapnet var att det skulle användas till att döda en person, att straffvärdet uppgick till tre års fängelse (se 29 kap. 1 § brottsbalken).

Av SJ:s överklagande till Högsta domstolen framgår att han har haft uppfattningen att tingsrättens dom om det grova vapenbrottet hade vunnit laga kraft och att vapenbrottet alltså inte har kunnat vara föremål för hovrättens prövning. Enligt handläggande åklagares minnesbild har överklagandet eller omfattningen av hovrättens prövning inte varit föremål för diskussion med parterna inför eller under huvudförhandlingen i hovrätten. Åklagaren har i hovrätten pläderat för en relativt kännbar straffhöjning med hänvisning till det framställda yrkandet om att SJ skulle dömas för medhjälp till mord.

Ett överklagande ska innehålla uppgifter om i vilken del en dom överklagas och den ändring i domen som yrkas (51 kap. 4 § och 55 kap. 3 § rättegångsbalken). När det gäller att bestämma vad som utgör en del av domen utgör gärnings- och åtalsbegreppen utgångspunkten (30 kap. 9 § och 45 kap. 2 § rättegångsbalken). Omfattar en dom flera gärningar är varje gärning att betrakta som en särskild del av domen (51 kap. 24 § rättegångsbalken). Hovrätten får endast pröva den gärning om vilken talan förs (30 kap. 3 § rättegångsbalken). Hur åklagaren eller den tilltalade avgränsar överklagandet kommer därför att styra hovrättens prövning. Omfattningen av hovrättens prövning måste bestämmas utifrån en tolkning av överklagandet i dess helhet, alltså inte enbart med hänsyn till hur yrkandet är formulerat. Det processrättsliga gärningsbegreppet påverkas inte nödvändigtvis av att ett åtal avser flera brott i straffrättslig mening. (Se Robert Nordh, *Processens ram i brottmål*, [2019, version 4, JUNO], s. 81 f.).

Hovrätten har, som jag uppfattar det, vid sin prövning av målet utgått från att åklagarnas yrkande om att SJ skulle dömas för medhjälp till mord har inneburit att handlandet enligt punkterna 1.3 (medhjälp till mord) och 1.4 (vapenbrott) i stämningsansökan har överklagats till hovrätten. Även om handlandet har påståtts utgöra två brott måste det av hovrätten bedömts som en gärning i processrättslig mening. Vid en sådan bedömning av åklagarens överklagande och därmed av hovrättsprocessens ramar är det möjligt för hovrätten att på det sätt som skett göra en ny, och strängare, straffmätning för vapenbrottet (jfr 51 kap. 25 § första stycket rättegångsbalken).

Med den information jag har tillgång till är det min bedömning att det inte finns vare sig prejudikatskäl eller synnerliga skäl för prövningstillstånd med anledning av SJ:s överklagande.

Bevisuppgift och handläggning

Jag åberopar inte någon bevisning i frågorna om jäv och hovrättens påföljdsbestämning för SJ, men förbehåller mig rätten att återkomma med utvecklade grunder, bevisuppgift och synpunkter på målets handläggning om Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd i målet.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Södra åklagarkammaren i Stockholm (AM-50076-22).
Utvecklingscentrum.